

итальянським компаніям или их зарубіжним партнерам, а также для страхування займов іноземним державам и их центральним банкам для рефінансування державних боргів.

В Швеції совет по забезпеченню експортних кредитів функціонує як страховий орган, в якому уряд бере на себе певні ризики при проведенні компаніями і банками міжнародних операцій. Дані гарантії надаються при експорті товарів і послуг, виконанні будівельних робіт, лізингу, а також інвестиціях і придбанні акцій за кордоном. Як правило, гарантії покривають ризики на випадок неплатежів, невыполнення і тільки частинного виконання умов контракту, збитків, викликаних політичними подіями (війна, конфіскація, націоналізація, відсутність іноземної валюти для здійснення платежів).

Таким чином, досвід європейських країн з розвинутою ринковою економікою показує, що експорт – це та сфера зовнішньоекономічної діяльності, яку необхідно стимулювати всіма можливими способами і на різних рівнях. Практично всі розглянуті методи і механізми можуть бути використані і в Республіці Білорусь для просування продукції наших підприємств на зарубіжні ринки.

Література

1. Адамчук, Н.Г. Мировой страховой рынок на пути к глобализации. – М.: Росспэн, 2004. – 589 с.
2. Алехнович А.В. Внешнеэкономическая предпринимательская деятельность. – Мн.: Дикта, 2009. – 128 с.
3. Кретов И.И. Внешнеторговое дело. – М.: Дело и сервис, 2010. – 368 с.
4. Олехнович Г.И. Конкурентные стратегии на мировых рынках. – Мн.: Амалфея, 2004. – 256 с.
5. Чинелов М.В. Страхование внешнеэкономической деятельности. – Мн.: Омега-Л, 2007. – 244 с.
6. Aides a l'export [Electronic resours] / UBIFRANCE mission economique – <http://www.ubifrance.fr/mes-aides-a-l-export.html> – Date of access: 10.04.2010.
7. Export, import, investment information [Electronic resours] / Business network Switzerland OSEC – <http://www.osec.ch/internet/osec/en/home.html> – Date of access: 10.04.2010.
8. Exporting-Importing [Electronic resours] / Swedish Trade Concil – <http://www.swedishtrade.se/sv/om-exporttradet/in-english/trade-with-sweden/Exporting-Importing/> – Date of access: 10.04.2010.
9. Exporting information [Electronic resours] / Global markets with ICE – <https://www.theice.com/marketdata/reports/ReportCenter.shtml?reportId=100> – Date of access: 10.04.2010.
10. Les dossiers [Electronic resours] / L'Ile-de-France – <http://www.iledefrance.fr/les-dossiers/> – Date of access: 10.04.2010.
11. Presentazione [Electronic resours] / SIMEST – <http://www.simest.eu/frameset.asp> – Date of access: 10.04.2010.

УДК [502.173+502.175]:502.131.1

О. Ю. ЧИГРИН, Т. В. ПІМОНЕНКО
Сумський державний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ

Розглянуто основи екологічного аудиту, висвітлено завдання та напрямки його розвитку. Проаналізовано досвід формування системи екологічного аудиту за кордоном і в Україні, обґрунтовано необхідність його застосування у сучасних ринкових умовах.

Bases of ecological audit are considered, problems and directions of its development are examined. Experience of ecological audit system formation in Ukraine and abroad is analysed, necessity of its application for modern market conditions is grounded.

Ключові слова: екологічний аудит, сталий розвиток, Положення EMAS, підприємство, система економічного менеджменту.

Вступ. Відмінною ознакою і фундаментальним принципом сталого розвитку є екосистемний підхід до вирішення проблем будь-якого масштабу і рівня: глобального, регіонального, національного чи місцевого. Екосистемний підхід ґрунтується на одній із фундаментальних цінностей ХХІ ст. – поважному, обережному та ощадливому, а не споживацькому, ставленні до природи. На підставі такого підходу і цінностей мають бути змінені нестійкі моделі виробництва, споживання і життєдіяльності в інтересах сучасного та майбутніх поколінь.

Як нова філософія екосистемний підхід життєдіяльності людства у ХХІ ст. закріплений рішеннями Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002). На саміті, зокрема, зазначалось: “Держави співпрацюють на засадах глобального партнерства з метою збереження, захисту і відтворення здорового стану і цілісності екосистеми Землі”.

На екосистемний підхід зорієнтований екологічний аудит як один із інструментів реалізації екологічної політики та управління. На сучасному етапі в Україні ухвалено Закон “Про екологічний аудит”, проте багаточислові функції екологічного аудиту залишаються не регламентованими і тому не реалізуються повною мірою у практиці державного і галузевого управління, для підприємств різних типів власності та різних організаційно-правових форм господарювання. [1]

Постановка проблеми. Однією з цілей розвитку промислового виробництва є підвищення якості життя населення, завдяки випуску більш якісної продукції. Але сучасний стан навколишнього середовища, високий рівень техногенного ризику в Україні все більше обмежують простір для розвитку суспільства як у часовому, так і в територіальному вимірах. Спостерігається стійка тенденція зростання кількості та масштабів надзвичайних ситуацій у всіх галузях економіки і, в першу чергу – у промисловості. Цьому процесу сприяє низка об’єктивно і суб’єктивно діючих факторів, зокрема високий рівень фізичного і морального зносу основних фондів, часта зміна форм власності промислових підприємств та недосконалість системи нормативних і законодавчих документів, які регламентують функціонування потенційно небезпечних виробництв.

Як і в усьому світі Україна намагається подолати існуючі екологічні проблеми. У вирішенні даної проблеми важливе місце посідає процес становлення механізму екологічного аудиту, який повинен стати обов’язковою складовою системи екологічного управління та екоменеджменту на підприємстві та має враховувати специфіку функціонування підприємств корпоративного сектору економіки.

Викладення основного матеріалу. Українська промисловість динамічно розвивається. На 2010 рік очікується стабільне зростання обсягів промислового виробництва на 8...9 %. Рівень і темпи зростання безпосередньо залежать від впровадження на підприємствах новітніх технологій та обладнання для енергозбереження, впровадження екологічних проектів для сталого розвитку [2]. Зі стрімким розвитком підприємницької діяльності зростає значення та роль екологічного аудиту для різних видів діяльності, які можуть негативно впливати на стан навколишнього середовища і здоров’я населення.

На сьогодні Україна належить до держав з високим рівнем негативних екологічних наслідків виробничої діяльності. У структурі промислового потенціалу України потенційно небезпечні виробництва мають значну питому вагу. Доля важкої промисловості до недавнього часу складала 60 % валового внутрішнього продукту країни, що істотно вище, ніж в західноєвропейських країнах, де цей показник складає приблизно 35 %. Саме підприємства важкої промисловості формують основне техногенне навантаження на оточуюче середовище. Значна частина промислових підприємств (більше 80%) розташована в містах і селищах.

Більшість основних виробничих фондів промислових підприємств не відповідає сучасним екологічним умовам. Велика територія України, де проживає майже половина населення країни, характеризується як екологічно несприятлива. Обсяги природоохоронних витрат з року в рік мають тенденцію до скорочення. В загальній сумі витрат на природоохоронні заходи, роль державного бюджетного фінансування незначна, і складала останніми роками від 2 до 3 %. В той же час витрати підприємств, установ та організацій становлять основу природоохоронного інвестування. [6] Промислові підприємства, в основному, обтяжені тільки платежами за поточне забруднення навколишнього середовища. Керівники підприємств досить мало, а здебільшого зовсім, не приділяють уваги відтворенню довкілля та проблемам ресурсозбереження.

У великих промислових регіонах, таких як, наприклад, Дніпропетровська, Запорізька і Донецька області державні екологічні інспекції, які здійснюють екологічний контроль, не спроможні в повному об’ємі відстежувати всі негативні наслідки діяльності підприємств за багато років через їх мало чисельність, недосконалу структуру та систему організації праці. До того ж кількість таких підприємств щороку збільшується [7].

На даному етапі в Україні тільки починають розуміти важливе значення екологічного аудиту, для забезпечення гармонізації діяльності підприємства з навколишнім природним середовищем. Саме така роль відведена екоаудиту в міжнародній Системі екологічного менеджменту та аудиту. В зарубіжній практиці це поняття вже реалізоване в механізми діяльності зі своєю законодавчою, нормативно-методичною і навчальною базою, організаційною інфраструктурою та кваліфікованими екоаудиторами [3].

За кордоном екоаудит як окремий елемент управління отримав розвиток на початку 70-х років. Першими компаніями, які розробили власні програми екоаудиту, були US Steel, Occidental Petroleum (США). На даний момент в США екоаудит є обов’язковою процедурою для всіх підприємств, у тому числі військово-повітряних баз. Результати аудиторських перевірок та протоколи екоаудиту за необхідністю можуть бути доведені до різних інституцій та можуть надаватись громадськості.

На даний час в екоаудиті беруть участь більшість міжнародних організацій. У Міжнародному банку реконструкції та розвитку створено спеціальний підрозділ по оцінці промислових об’єктів на стадії експлуатації (Operation Evaluation Division).

Особливість української практики запровадження екологічного аудиту полягає в розвитку процесу “зверху донизу” на відміну від світової практики “знизу доверху” (рис. 1). Характерною рисою вітчизняних реалій є повна відсутність у сучасних підприємств зацікавленості та мотивації проведення екоаудиту.

У тих випадках, коли він, згідно із законодавчою базою повинен проводитись, результати перевірок далеко не завжди впроваджують і реалізуються, оскільки вони пов’язані зі значними фінансовими витратами. При цьому слід відмітити, що закордонний досвід свідчить саме про наявність внутрішньої мотивації проведення екоаудиторських перевірок.

Рис. 1. Особливість запровадження екоаудиту в Україні

На даному етапі питання з формування теоретико-методологічних, організаційних та економічних основ екологічного аудиту були розглянуті в роботах таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Г.П. Серов, В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький, Л.Ф. Кожушко та інших. Так, найчастіше під екологічним аудитом розуміють об'єктивний, незалежний аналіз, оцінку та розробку рекомендацій, щодо певної (екологічної, природоохоронної, ресурсозберігаючої) сторони діяльності підприємства.

Міжнародна торгова палата визначає екоаудит як інструмент управління, що охоплює систематичну, документовану, періодичну та об'єктивну оцінку відповідності організаційної системи управління охороною навколишнього середовища, функціонування обладнання екологічними цілям, що передбачає підвищення контролю за практичною діяльністю в галузі охорони навколишнього середовища, а також оцінку відповідності виробництва екологічній політиці компанії, включаючи і відповідність нормативним вимогам [3].

Канадська асоціація стандартів визначає екологічний аудит як систематичний процес об'єктивного отримання та оцінювання даних, з огляду на екологічні проблеми, з'ясування ступеня відповідності між цим станом та встановленим нормативно-технічними документами і критеріями та доведення результатів цієї роботи до клієнта [4].

Українське законодавство визначає сутність та зміст екоаудиту наступним чином: екологічний аудит – це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту [5]. Слід зауважити, що у вітчизняній практиці еколого-аудиторська діяльність може бути набагато ширшою за стандартне визначення, залежно від намірів замовника щодо використання екоаудиту.

Необхідно відмітити, що в Україні екологічний аудит є добровільним інструментом охорони навколишнього природного середовища. Законом України “Про екологічний аудит” передбачено і обов'язкове проведення екоаудиту щодо об'єктів та видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку, відповідно до переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України, у таких випадках:

- банкрутство;
- приватизація, передача у концесію об'єктів державної та комунальної власності;
- передача або придбання у державну чи комунальну власність;
- передача у дострокову оренду об'єктів державної або комунальної власності;
- створення на основі об'єктів державної та комунальної власності спільних підприємств;
- екологічне страхування об'єктів;
- завершення дії угоди про розподіл продукції відповідно до закону;
- в інших випадках, передбачених законом.

Для того, щоб в процесі проведення екоаудиторської перевірки експерти та менеджмент підприємства отримали висновки, які повною мірою відображають екологічні та природоохоронні аспекти діяльності підприємства, екологічний аудит повинен здійснюватись із дотриманням ряду принципів (рис. 2) [5]. Також, слід відмітити, що результат екологічного аудиту багато в чому визначається можливостями, повнотою та ефективністю його інформаційного забезпечення, наявністю відповідної звітності екологічного та природоохоронного характеру.

Основними завданнями екологічного аудиту є:

- обґрунтування екологічної стратегії і політики підприємства;
- визначення пріоритетів при плануванні природоохоронної діяльності підприємства;

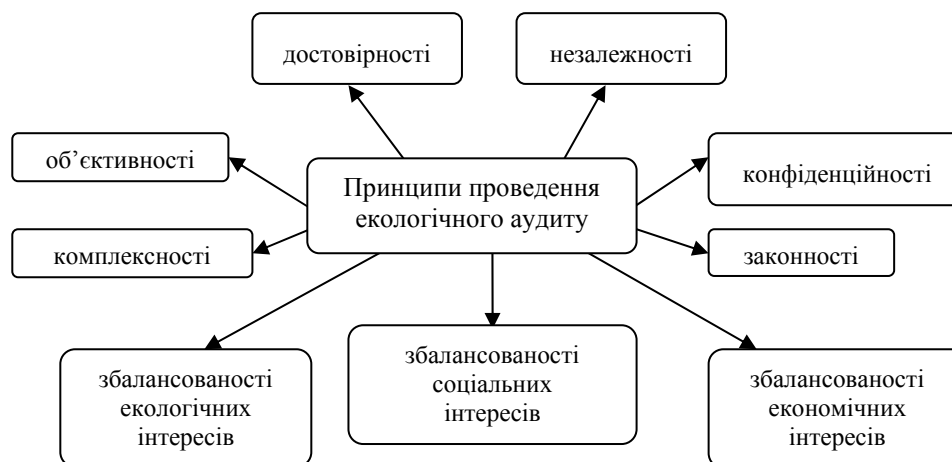

Рис. 2. Принципи проведення екологічного аудиту

- надання рекомендацій щодо впровадження на підприємстві системи екоменеджменту;
- перевірка дотримання суб'єктом господарської діяльності природоохоронного законодавства;
- розробка рекомендацій щодо зниження ризику виникнення надзвичайних екологічних ситуацій;
- надання рекомендацій пов'язаних з оптимізацією обсягів впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище;
- надання послуг пов'язаних з розвитком системи виробничого екологічного моніторингу і управління;
- розробка рекомендацій і пропозицій з екологічної освіти персоналу;
- консультування з питань природоохоронного законодавства, інформаційне обслуговування та інші послуги [9].

Процес здійснення екологічного аудиту повинен бути розроблений таким чином, щоб замовник і аудитор могли бути впевненими в досягненні очікуваного рівня довіри до достовірності даних аудиту і будь-яких висновків аудиту. Докази, зібрані під час екологічного аудиту, неминуче становитимуть лише частину наявної інформації частково через те, що екологічний аудит виконується протягом обмеженого періоду часу і з обмеженими ресурсами. Тому всім екологічним аудитам притаманний елемент невизначеності, і всі користувачі результатів екологічних аудитів повинні це усвідомлювати.

На Україні результати, які були отримані під час проведення екологічного аудиту, всі відомості, матеріали та остаточний звіт є суворо конфіденційною інформацією, яка належить замовнику екоаудиту. Вони можуть бути використані винятково з метою забезпечення дотримання вимог технічних і правових норм і організації системи управління навколишнім середовищем, охорони здоров'я працівників і раціонального використання природних ресурсів.

Основною метою реалізації закону “Про екологічний аудит” (ст. 8) є “забезпечити додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності”. Ця мета може бути досягнута лише тоді, коли екологічний аудит буде обов'язковим для усіх підприємств і організацій, чия діяльність призводить або може призвести до шкідливого впливу на навколишнє природне середовище, і буде проводитися з визначеною періодичністю.

На жаль, закон “Про екологічний аудит” обмежує власну ефективність та не дозволяє досягнути головну мету аудиту, встановлену ним же самим. Так, ст. 12 обмежує коло підприємств, на яких повинен проводитися обов'язковий екологічний аудит. Додамо, що переважна більшість підприємств, які завдають найбільшої шкоди природному середовищу, давно вже є приватизованими. Це підприємства гірничо-видобувної, металургійної, хімічної промисловості та енергетики. Саме на їх долю припадає більше 90 % викидів в атмосферу, викидів забруднених стічних вод і токсичних відходів. Вони вдало працюють і з кожним роком нарощують обсяги виробництва, а їх власники отримують високі прибутки. Парадокс полягає у тому, що вони не зацікавлені у впровадженні екологічно чистих технологій, будівництві високоефективних очисних споруд. Власникам підприємств економічно вигідніше платити за забруднення навколишнього середовища і розміщення відходів, ніж дотримуватися усіх нормативів природоохоронного законодавства. Проводити ж екологічний аудит на цих підприємствах (чи не одних з головних забруднювачів навколишнього середовища в Україні) можливо тільки на добровільній основі, зі згоди керівників підприємств (ст. 12), навіть якщо замовниками аудиту є органи місцевого самоврядування. Якщо ж підприємство дає згоду на проведення добровільного внутрішнього екологічного аудиту, то й у цьому випадку закон України “Про екологічний аудит”, обмежує процедуру аудиту, так як “конкретні завдання екологічного аудиту у кожному окремому випадку визначаються замовником, виходячи з його потреб”. [5] Тобто на першому місці опиняються не інтереси держави, а інтереси замовника. Замовником аудиту можуть бути й власники підприємств або його керівники та інші організації, а не тільки державні органи. Тим самим саме вони визначають рамки аудиту, що й робить екологічний аудит неповним та обмеженим. [8]

В Україні споріднені з екологічним аудитом функції виконують екологічна експертиза, екологічна інспекція та процедура оцінки впливу на навколишнє середовище. Ці процедури від екоаудиту відрізняє те, що при його проведенні функцію перевірки виконують незалежні суб'єкти контролю, а не державні органи, які фінансуються з бюджету.

Сьогодні Україна переживає нову фазу розвитку екологічного аудиту. Це визначається значною мірою потребами практики. Так, низка українських підприємств, що має вихід на міжнародні ринки, змушена проводити міжнародну погоджену процедуру екологічного аудиту й одержувати відповідні сертифікати з екологічної безпеки виробництва і продукції. У цьому контексті слід відмітити, що все є такі на даному етапі найбільш ефективні проведення екологічного аудиту на вітчизняних підприємствах можуть забезпечувати інструменти примусового характеру, як зі сторони держави, так і зі сторони закордонних інвесторів або партнерів.

Розробка та впровадження мотиваційної складової при проведенні екоаудиту є питанням актуальним та потребує формування відповідної системи мотивів та інструментів мотивації.

Висновки. Процеси інтеграції світової економіки потребують узгодження всієї сукупності елементів вітчизняної та світової господарських систем, у тому числі й екологічного аудиту. Тому перед вітчизняними спеціалістами постає завдання: враховуючи особливості національного екологічного аудиту, максимально наблизити його структуру та зміст до світових стандартів. Це дасть змогу створити єдиний внутрішній ринок Європи та покращить співпрацю України з іншими європейськими країнами, за рахунок підвищення конкурентоспроможності продукції та покращення і оптимізації основних екологічних і природоохоронних показників діяльності вітчизняних підприємств.

Література

1. Звіт ООН "Національна екологічна політика України: стратегічні оцінки і рекомендації" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/national_ecology.pdf
2. Підсумки роботи Форуму "Екологічні технології та інновації-2009" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.exprocenter.com.ua/ua/Exhibitions2009/ekologie/results/>
3. Шевчук В.Я. Екологічний аудит / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький. – К.: Вища школа, 2000. – 344 с.
4. Кожушко Л.Ф. Екологічний менеджмент: підручник / Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. – К.: Академія, 2007. – 432 с.
5. Закон України "Про екологічний аудит", прийнятий постановою ВРУ від 24.06.2004 р., № 1862-IV // ВВР України. – 2004. – № 45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
6. Хлобистов Є.В. Механізми фінансування екологічних програм і проектів у громадах // Докл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://home.mariupol.net/~leap/osvita/mehanizmi%20finansirovania%20Hlobistov.htm>
7. Несенцев С.В., Маяков Й.Д. Запровадження екологічного аудиту як механізм поліпшення екологічного стану природного середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoaudit.com.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=8>
8. Шматков Г.Г., Гайдидей С.И. Современное состояние и перспективы экологического аудита [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrecoaudit.com>
9. Кушнір Ю.В. Перспективи впровадження системи екологічного аудиту на промислових підприємствах [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/15_7/251_Kusznir_15_7.pdf

УДК [005.21:005.332.4:005.336]:658

А. А. ШВИНДИНА
Сумской государственной университет

УПРАВЛЕНИЕ КЛЮЧЕВЫМИ КОМПЕТЕНЦИЯМИ – ОСНОВА СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ КОМПАНИИ

У статті розглянуті та узагальнені погляди на визначення ролі ключових компетенцій в системі стратегічного управління, проаналізовано актуальність впровадження підходу щодо визначення компетенцій організації. Розглянуто алгоритм стратегічного управління на основі визначення ключових компетенцій. Зроблено оцінку перспектив застосування моделі К.К. Прахалада та Г. Хемела в сучасних вітчизняних організаціях.

The approaches to core competitions clarifying are considered and summarized, the urgency of the competence analysis implantation into strategic management system is analyzed in this article. The algorithm of the strategic management based on identified core competencies is viewed. The author gave an appraisal of the perspectives of using the Prahalad&Hamel's model in modern domestic organizations.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентное преимущество, ключевая компетенция, критические факторы успеха.